

УДК 342.56:340.134(477)(091)

В.М. Циганок,здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
ОНП «Право», Спеціальність 081 Право
Харківського національного педагогічного
університету імені Г.С. Сковороди
[https:// orcid.org 0000-0003-1766-1457](https://orcid.org/0000-0003-1766-1457)

ПРОБЛЕМИ ОТРИМАННЯ МАТЕРІАЛЬНОЇ ДОПОМОГИ СІМ'ЯМИ ЗАГИБЛИХ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

Анотація. У статті висловлюються авторські міркування щодо проблем отримання матеріальної допомоги сім'ями загиблих військовослужбовців в Україні, з акцентом на авторське бачення шляхів удосконалення. Дослідження виявляє критичні виклики, пов'язані з доказуванням обставин загибелі та причинно-наслідкового зв'язку, а також системні недоліки, прогалини і колізії у чинному законодавстві. Розглядаються правозастосовні труднощі, численні бюрократичні перешкоди та значний соціально-психологічний тиск, що суттєво ускладнюють реалізацію законних прав родин полеглих захисників України.

Результати дослідження переконливо демонструють, що існуюча система надання соціальних гарантій сім'ям загиблих військовослужбовців в Україні є обтяжливою. Ключовими проблемами є виняткова складність доказування обставин, що є підставою для допомоги, особливо щодо причинного зв'язку загибелі (відсутні безвісти, смерть поза прямою зоною бойових дій, тощо). Поряд із цим, значні труднощі створюють проблеми з документальним оформленням: затримки видачі документів військовими органами, некомплектність поданих матеріалів та обмежений доступ сімей до повної інформації.

Виявлені недоліки правового забезпечення охоплюють фрагментованість та колізійність законодавства, що призводить до розбіжностей у термінології та прогалин у регулюванні, зокрема щодо добровольців або небойових обставин, пов'язаних зі службою. Це створює численні бюрократичні перешкоди, зокрема відсутність принципу «єдиного вікна» та значну тривалість розгляду справ. Додатково, наявна проблема недостатнього розміру допомоги та її несвоєчасності, що не завжди адекватно компенсує втрату годувальника чи враховує інфляційні процеси. Адміністративні перешкоди, необхідність багаторазових звернень до різних інстанцій є значним психологічним навантаженням для родин, підриваючи їхню віру в справедливість та ефективність державних інститутів.

На основі осмислення цих викликів, запропоновано конкретні шляхи вдосконалення механізмів надання допомоги, що охоплюють уніфікацію та кодифікацію нормативно-правової бази, чітке визначення обставин, що дають право на одноразову грошову допомогу (з детальним врегулюванням питань доказування причинно-наслідкового зв'язку залученням

медичних та психологічних експертиз), а також прискорення судових процедур визнання осіб померлими.

Ключові слова: соціальний захист, соціальні гарантії, соціальне забезпечення, матеріальна допомога, сім'ї загиблих військовослужбовців.

Постановка проблеми. Сучасна Україна, перебуваючи в умовах триваючої широкомасштабної збройної агресії, щоденно сплачує найвищу ціну за свою незалежність та територіальну цілісність – життями своїх воїнів. Героїзм військовослужбовців, які стали на захист суверенітету держави, заслуговує не лише на вшанування пам'яті, а й на всебічну підтримку тих, хто залишився без їхньої опори – членів сімей.

Соціальний захист родин загиблих є, таким чином, не просто моральним обов'язком держави, а одним із фундаментальних елементів її оборонної спроможності, що формує довіру до державних інститутів та стимулює громадян до самовідданого служіння Батьківщині.

Центральне місце в системі такого захисту посідає матеріальна допомога, покликана компенсувати втрату годувальника та забезпечити мінімальний рівень соціальної стабільності для найбільш вразливих категорій населення. Однак, незважаючи на законодавчо закріплені гарантії та декларовані державою зобов'язання, правозастосовна практика невпинно виявляє численні проблеми та перешкоди на шляху родин полеглих воїнів до отримання належних виплат. Ці труднощі не лише спричиняють додаткові страждання та фрустрацію, але й підривають засадничі принципи соціальної справедливості та верховенства права.

Стан дослідження проблематики. Питання соціального захисту військовослужбовців і членів їх сім'ї, починаючи із 2014-го року піддавалися різнобічним детальним науковим аналізам, зокрема такі правники, як-от: О. М. Ярошенко, О. Г. Серета, О. Є. Луценко [1; 2; 3], Б. Б. Умаєв [4], А. О. Сидоренко [5] та ін. Утім, незважаючи на багаточисельність робіт, не означає, що цей напрямок наукових досліджень вичерпано, позаяк із 2014 року до сьогодні законодавча база у означеній тематиці кардинально та динамічно змінюється, що спричиняє безліч практичних проблем, колізій та судових спорів, а це, свою чергу, повсякчас «підігриває» наукову спільноту до дискусій. Відтак, у цій статті автор прогне висловити деякі власні міркування із заявленої тематики.

Метою цієї статті є осмислення проблемних аспектів, пов'язаних з отриманням матеріальної допомоги сім'ями загиблих військовослужбовців в Україні, з акцентом на висловлення авторського бачення щодо удосконалення нинішньої ситуації в цьому питанні.

Виклад основного матеріалу. Система соціального захисту сімей загиблих військовослужбовців в Україні регулюється значним масивом нормативно-

правових актів. Центральним актом, що визначає категорії осіб, які мають право на пільги та компенсації, включно з членами сімей загиблих захисників, є Закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» [6]. Питання одноразової грошової допомоги у разі загибелі військовослужбовця знайшли своє відображення у Законі України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» [7], тоді як деталізація порядку призначення та виплати цієї допомоги закріплена у постанові Кабінету Міністрів України від 25 грудня 2013 р. № 975 [8]. Окрім зазначених актів, регулювання окремих питань здійснюється відомчими нормативними документами Міністерства оборони України, Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України та інших силових відомств. Утім, така множинність джерел регулювання, постійні зміни до них, а також поява нових нормативних актів в умовах воєнного стану, часто призводять до фрагментації правового поля, відсутності єдиних підходів та створюють значні труднощі як для правозастосовних органів, так і для заявників.

Однією з найгостріших проблем у сфері отримання матеріальної допомоги є виняткова складність доказування обставин, що є безпосередньою підставою для її призначення. В умовах повномасштабних бойових дій, де інформація часто є обмеженою, суперечливою або навіть засекреченою, встановлення юридичних фактів стає колосальним викликом. Для призначення допомоги необхідно встановити не лише факт загибелі військовослужбовця, але й беззаперечний причинний зв'язок між загибеллю та виконанням обов'язків військової служби. Хоча у випадках, коли загибель настає безпосередньо на лінії зіткнення, внаслідок бойових дій або отриманих поранень, цей зв'язок, як правило, є очевидним, численні проблемні ситуації виникають тоді, коли обставини не є настільки однозначними [5].

Особливо гостро ця проблема виявляється у випадках зникнення військовослужбовців безвісти за особливих обставин. Члени таких сімей часто стикаються з тривалим і емоційно виснажливим процесом визнання особи померлою у судовому порядку. До моменту винесення судового рішення, яке набуде законної сили, право на отримання одноразової грошової допомоги (далі – ОГД) фактично не виникає, що залишає родини без життєво необхідної підтримки на невизначений термін. Документи, видані органами військового управління про зникнення безвісти, у більшості випадків не є достатньою підставою для призначення ОГД, відтак сім'ї вимушені проходити через складні та часто затяжні судові процедури [1, с. 67].

Аналогічні труднощі постають і тоді, коли смерть настає поза зоною безпосередніх бойових дій. Якщо загибель стається не від безпосереднього ураження зброєю противника, а, наприклад, від загострення хвороби, самогубства, нещасного випадку під час несення служби або у період відновлення

після поранення, доведення причинного зв'язку між смертю та виконанням обов'язків військової служби може бути вкрай складним. Органи, що приймають рішення, часто вимагають вичерпних медичних висновків, актів розслідування, результатів судово-медичних експертиз, які не завжди однозначно встановлюють цей зв'язок. Особливо гостро ця проблема постає, коли смерть настає внаслідок посттравматичного стресового розладу (далі – ПТСР) або інших ментальних порушень, спричинених війною, оскільки довести прямий причинний зв'язок з виконанням обов'язків служби в таких випадках є доктринально складно, а українська правова система не завжди повною мірою інтегрує сучасні медичні знання у практику доказування. Крім того, існує колізія щодо статусу та забезпечення сімей військовослужбовців, що перебували у полоні, а згодом загинули, адже документальне підтвердження обставин загибелі у полоні або під час обміну може бути неможливим через відсутність доступу до інформації.

Поряд із цим, значні труднощі створюють проблеми з документальним оформленням. Процедура збору необхідних документів є надзвичайно обтяжливою для сімей, які пережили втрату члена сім'ї. Це проявляється у затримках видачі документів органами військового управління, медичними установами та правоохоронними органами, що стосуються свідоцтв про смерть, актів службових розслідувань, витягів із наказів про виключення зі списків особового складу, довідок про обставини травми (поранення) тощо. Також нерідко подані документи виявляються некомплектними або містять невідповідності, що пов'язано з відсутністю єдиного стандартизованого підходу до їх оформлення чи банальним людським фактором. Неточності, розбіжності у датах чи прізвищах стають підставою для повернення заяви на доопрацювання, що неминуче затягує процес. На додаток, членам сімей, особливо у віддалених регіонах, не завжди доступна повна інформація щодо переліку необхідних документів та послідовності дій, що поглиблює їхню розгубленість та відчай.

Попри наявність законодавчої бази, її імплементація та ефективність суттєво ускладнюються низкою системних недоліків, притаманних самому правовому забезпеченню. Фрагментація та колізійність законодавства, що регулює соціальний захист сімей загиблих військовослужбовців, є досить розгалуженою і складається з багатьох законів, постанов та відомчих наказів. Це призводить до розбіжностей у термінології та процедурах, адже різні акти можуть по-різному трактувати ключові поняття, такі як «члени сім'ї», «загибель», «смерть», «пов'язана з виконанням обов'язків військової служби» [2; 3], створюючи неоднозначності у правозастосовній практиці. Водночас, існують значні прогалини у регулюванні, оскільки деякі ситуації – наприклад, загибель добровольців, які не встигли офіційно оформити свій статус, або загибель військовослужбовців у небойових умовах, але за обставин, які

безпосередньо пов'язані з несенням служби в зоні бойових дій – можуть не мати чіткого правового врегулювання. Як наслідок, множинність інстанцій та погоджень, необхідність звернення до різних державних органів (військкомати, ТЦК та СП, медичні комісії, Пенсійний фонд, органи соціального захисту) створюють складні та тривалі адміністративні процедури, що лише посилюють бюрократичні перешкоди.

З цією фрагментацією нерозривно пов'язана недосконалість процедур призначення та виплати допомоги. Незважаючи на законодавчо встановлені строки, фактичний час розгляду заяв та прийняття рішень щодо виплати ОГД часто значно перевищує нормативи, що зумовлено як величезним навантаженням на відповідні органи, так і системними недоліками в організації їх роботи. Відсутність принципу «єдиного вікна» означає, що сім'ї змушені самостійно збирати документи, що є значним емоційним та фізичним навантаженням у період жалоби, і це за відсутності централізованого органу або механізму, який спростив би подачу документів та надав вичерпні консультації. Крім того, недоліки інформування призводять до того, що родини загиблих не завжди отримують вичерпну та своєчасну інформацію щодо своїх прав, переліку необхідних документів та процедури отримання допомоги, що провокує помилки при оформленні, повторні звернення та безпідставні відмови.

Не менш важливою є проблема недостатнього розміру допомоги та несвоєчасності виплат. Хоча розмір ОГД є суттєвим, він не завжди повною мірою компенсує втрату годувальника та не враховує інфляційні процеси чи інші економічні чинники, що можуть суттєво впливати на рівень життя родин. Окрім того, тривалі затримки з виплатами, спричинені бюрократичними процедурами, значно погіршують фінансове становище сімей, які і так перебувають у вразливому стані.

Для подолання означених проблем та забезпечення гідного соціального захисту сімей загиблих військовослужбовців необхідний комплексний підхід, що охоплює як законодавчі, так і правозастосовні зміни.

Передусім, вкрай необхідне удосконалення нормативно-правової бази, що має передбачати уніфікацію та кодифікацію законодавства, можливо, через розробку єдиного уніфікованого нормативно-правового акту, наприклад, спеціального Закону «Про соціальні гарантії родинам загиблих захисників», або внесення системних змін до існуючих законів. Це має усунути колізії, заповнити прогалини та забезпечити єдину термінологію й процедури. Також критично важливим є чітке визначення обставин, що дають право на ОГД, із детальним врегулюванням питань доказування причинно-наслідкового зв'язку смерті з виконанням обов'язків військової служби, особливо у випадках смерті від хвороб, самогубств чи нещасних випадків під час служби, із залученням

відповідних медичних та психологічних експертиз. Окрім цього, необхідно прискорити судові процедури, спрощуючи та пришвидшуючи судовий розгляд справ про визнання осіб померлими у випадках зникнення безвісти в умовах бойових дій, можливо, через запровадження спрощених процедур [4].

Поряд із цим, ключову роль відіграє оптимізація правозастосовної практики, адже вона має розпочатися із запровадження принципу «єдиного вікна» або системи кейс-менеджменту. Це передбачає створення централізованого органу або механізму індивідуального супроводу кожної родини, де кейс-менеджер допомагав би у зборі документів, надавав консультації та представляв інтереси сім'ї у взаємодії з державними органами, що значно знизить бюрократичне навантаження на заявників. Також важливою є максимальна цифровізація процесів з використанням електронних реєстрів та систем електронної взаємодії між державними органами для автоматизованої перевірки інформації та обміну документами, що дозволить мінімізувати необхідність особистого збору паперів. Необхідним є постійне навчання та підвищення кваліфікації співробітників, які працюють з родинами загиблих, щодо законодавства, психологічних аспектів та етики спілкування. І, звісно, проактивне інформування, що забезпечує оперативне та всебічне інформування родин загиблих щодо їхніх прав та алгоритму дій через доступні канали комунікації (офіційні веб-сайти, гарячі лінії, медіа).

Додатково, надзвичайно важливим є посилення відповідальності шляхом встановлення ефективних механізмів контролю та відповідальності за порушення строків розгляду заяв та безпідставні відмови у призначенні допомоги. Водночас, системний моніторинг та аналіз правозастосовної практики та регулярний аналіз викликів, що виникають, є необхідними для оперативного внесення коректив у законодавство та процедури.

Висновки. Проблеми отримання матеріальної допомоги сім'ями загиблих військовослужбовців в Україні є багатоаспектними та глибокими, охоплюючи як недоліки нормативно-правового регулювання, так і значні труднощі у сфері доказування та правозастосування. Ці проблеми не лише ускладнюють матеріальне становище родин, але й завдають їм додаткових психологічних страждань, підриваючи їхню віру в справедливість та ефективність державних інститутів.

Доктринальне осмислення цих викликів свідчить про нагальну необхідність переосмислення підходів до соціального захисту родин загиблих. Держава, яка вимагає від своїх громадян найвищої самопожертви, зобов'язана забезпечити безперешкодну та гідну реалізацію їхніх соціальних прав. Впровадження запропонованих шляхів удосконалення – уніфікація законодавства, спрощення процедур доказування, цифровізація, запровадження принципу «єдиного вікна» та посилення відповідальності – є не просто технічними

заходами, а вираженням глибокого морального та правового обов'язку перед тими, хто віддав своє життя за Україну, та їхніми родинами. Лише такий комплексний підхід дозволить створити ефективну, справедливу та гуманну систему соціального захисту, яка стане гідною відповіддю на жертвність українських героїв.

Література

1. Ярошенко О. М., Серета О. Г., Луценко О.Є. [та ін.] Справедливе грошове забезпечення як основна форма соціального захисту військовослужбовців України: монографія. Харків: Юрайт, 2022. 352 с.;
2. Луценко О. Є. Правові нюанси реалізації членами сімей військовослужбовців права на житлово-комунальні пільги. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія Право*. Вип. 81. Ч. 1. 2024. С. 337–342. DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.81.1.54>;
3. Луценко О. Є. Правове забезпечення реалізації членами сімей військовослужбовців права на пільгове пенсійне забезпечення та грошову допомогу. *Право і суспільство*. № 1. 2024. Т. 1. С. 116-122. DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2024.1.1.17>;
4. Умаєв Б. Б. Соціальний захист військовослужбовців і працівників Служби Безпеки України: дис. доктора філософії: 081 «Право». Харків, 2025. 223 с. http://hnpu.edu.ua/sites/default/files/files/Rada/Razova_rada/07_25/dis_Umaiev.pdf;
5. Сидоренко А. О. Соціальний захист членів сімей військовослужбовців в Україні: проблеми та шляхи їх вирішення. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/7f213a3f-4f46-48eb-9e16-a7b74d53fd49/content>;
6. Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту: Закон України від 22.10.1993 № 3551-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 45. Ст. 425;
7. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей: Закон України від 20.12.1991 № 2011-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 15. Ст. 190;
8. Про затвердження Порядку призначення і виплати одноразової грошової допомоги у разі загибелі (смерті), інвалідності або часткової втрати працездатності без встановлення інвалідності військовослужбовців, військовозобов'язаних та резервістів, призваних на навчальні (або перевірочні) та спеціальні збори чи для проходження служби у військовому резерві: Постанова Кабінету Міністрів України від 25.12.2013 р. № 975. *Офіційний вісник України*. 2014. № 6. Ст. 161.

PROBLEMS OF RECEIVING MATERIAL ASSISTANCE BY FAMILIES OF DECEASED MILITARY SERVANTS

V. Tsyhanok

Abstract. The article expresses the author's thoughts on the problems of obtaining material assistance by the families of deceased military personnel in Ukraine, with an emphasis on the author's vision of ways to improve the situation. The study identifies critical challenges related to proving the circumstances of death and cause-and-effect relationships, as well as systemic shortcomings, gaps, and conflicts in current legislation. It examines law enforcement difficulties,

---

numerous bureaucratic obstacles, and significant socio-psychological pressure, which significantly complicate the realization of the legal rights of the families of fallen defenders of Ukraine.

The results of the study convincingly demonstrate that the existing system of providing social guarantees to the families of deceased military personnel in Ukraine is burdensome. The key problems are the exceptional difficulty of proving the circumstances that are the basis for assistance, especially regarding the causal link of death (missing in action, death outside the direct combat zone, etc.). In addition, significant difficulties are created by problems with documentation: delays in the issuance of documents by military authorities, incomplete materials submitted, and limited access of families to complete information.

The identified shortcomings in legal support include fragmentation and conflicts in legislation, leading to discrepancies in terminology and gaps in regulation, particularly with regard to volunteers or non-combat circumstances related to service. This creates numerous bureaucratic obstacles, including the absence of a “single window” principle and the significant length of time taken to process cases. In addition, there is the problem of insufficient and untimely assistance, which does not always adequately compensate for the loss of a breadwinner or take inflation into account. Administrative obstacles and the need to repeatedly appeal to different authorities place a significant psychological burden on families, undermining their faith in the fairness and effectiveness of state institutions.

Based on an understanding of these challenges, specific ways to improve the mechanisms for assisting have been proposed, including the unification and codification of the regulatory framework, a clear definition of the circumstances that give the right to one-time financial assistance (with detailed regulation of issues of proving causality through medical and psychological examinations), and the acceleration of court procedures for declaring persons deceased.

Keywords: social protection, social guarantees, social security, material assistance, families of deceased military personnel.